

РОЗДІЛ III

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ТА ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 373.3.011.3-051:005.332.4(045)

DOI 10.31339/2413-3329-2019-2(10)-131-133

Брижак Надія Юрївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Мукачівський державний університет,

Мішкулинець Олена Олексіївна,

кандидат психологічних наук, викладач,

Гуманітарно-педагогічний коледж МДУ, м. Мукачево

ОСОБЛИВОСТІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розкрито зміст поняття «конкурентоспроможний вчитель». З урахуванням теоретичних засад дослідження визначено структурні компоненти конкурентоспроможності майбутніх педагогів когнітивно-пізнавальний, мотиваційно-ціннісний, дієво-операційний і здійснено їхнє змістовне наповнення. Автор зазначає, що конкурентоспроможний вчитель початкової школи повинен володіти не тільки професійною компетентністю, інформаційними знаннями і вміннями, але бути здатним генерувати нові ідеї, якісно організувати інноваційну діяльність, володіти лідерськими якостями, прагнути до особистісного та професійного зростання, а також підвищувати свій соціальний статус.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкуренція, конкурентоздатність, фахова компетентність, професіоналізм, освітній процес, вчитель початкової школи.

Постановка проблеми. В умовах швидкозмінних соціально-економічних перетворень, загострення конкуренції в глобалізованому світі в усіх сферах суспільного життя, зокрема й у сфері освіти, закономірно висуває на перший план проблеми забезпечення гарантованої якості вищої освіти, формування конкурентоспроможних фахівців, учителів початкової школи зокрема, які є носіями духовного, інтелектуального й культурного потенціалу країни, що детермінує розвиток українського суспільства і сьогодення, і майбутнього.

На важливості модернізації підходів до конкурентоспроможності фахівця вже на початку його професійної діяльності, що стає гарантом його працездатності й самореалізації, наголошено в таких державних документах: Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), у законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», у Концепції «Нова українська школа», «Національній доктрині розвитку освіти». Адже, сучасний педагог повинен бути високопрофесійним фахівцем, здатним до постійного вдосконалення та саморозвитку в процесі педагогічної діяльності, конкурентоспроможний на ринку праці.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що питання конкуренції та конкурентоспроможності досліджували вітчизняні і закордонні вчені різних наукових напрямів, зокрема: А. Сміт, М. Мескон, Д. Богиця, В. Васильченко, Т. Заяць, Л. Лісогор, В. Онікієнко, О. Яременко та ін.

Процес формування конкурентоспроможності майбутніх фахівців репрезентовано у доробках таких науковців, як: В. Андреева, В. Безрукової, О. Мельничук, Н. Ничкало, Ф. Туктарова та ін. Проблеми формування конкурентоспроможності майбутніх педагогів, висвітлено у дослідженнях науковців: І. Бібік, А. Власова, К. Євплова, О. Макара, В. Мезінова, І. Саратцева, С. Тенілов, Ж. Шуткіна тощо.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні особливостей конкурентоспроможності сучасного вчителя початкової школи.

Результати дослідження. Зауважимо, що термін «конкурентоспроможність» як наукове поняття з'явився у вітчизняній педагогічній науці наприкінці ХХ століття. Передусім зазначимо, що словотвірним для дефініції «конкурентоспроможність» є поняття «конкуренція».

У свою чергу, термін «конкуренція» має латинське

походження (від лат. *conspicere* – бігти разом), та означає суперництво, боротьбу, зіткнення, змагання. Уперше цей термін було обґрунтовано Адамом Смітом [7]. Він розглядав конкуренцію як чинник, що регулює відповідність приватних і загальних інтересів. А. Сміт у своїй теорії робив наголос на тому, що конкуренція – це економічне суперництво.

Дослідниця Ю. Андреева зазначає, що конкурентоспроможність є проявом особистісних і професійних якостей фахівця, здатного до самовизначення як у житті, так і в професійній діяльності [1, с. 68]. Йому притаманне почуття гідності, він бере на себе відповідальність за ризиковане рішення, має власну життєву позицію, свою лінію поведінки у житті. У нього незалежність суджень і дій поєднується з усвідомленням особистої та професійної відповідальності.

Не менш важливим для нас є дослідження В. Мезінова, яка розглядає даний феномен як системне, багаторівневе особистісне утворення, що, пронизуючи всі сфери життя людини, може виступати фактором активізації її життєдіяльності та стає важливим метафункціональним орієнтиром навчального процесу й забезпечує перевагу в педагогічній діяльності в умовах соціальної конкуренції [4]. До особистісних якостей, що характеризують концепт «конкурентоспроможності», вчений відносить: мобільність, адаптивність, комунікативність, самостійність, цілеспрямованість, ціннісні орієнтації та установки, соціальну пам'ять, критичне мислення, здатність до самопізнання, саморозвитку, самоосвіти, соціальну рухливість.

Окремої уваги, на нашу думку, заслуговує погляд А. Кузьмінського на завдання професійної школи щодо формування конкурентоспроможного фахівця, які полягають у тому, щоб забезпечити оптимальні соціально-економічні й психолого-педагогічні умови для інтелектуального розвитку особистості, оволодіння нею ефективними методами самостійної пізнавальної діяльності, формування в молодих поколіннях високих морально-духовних якостей на засадах загальнолюдських і національних цінностей. На думку автора, конкурентоспроможність фахівця в будь-якій сфері діяльності визначається якостями особистості, зокрема професійними й особистісними, якістю діяльності та її потенційними можливостями [3].

На підставі узагальнення наведених вище поглядів науковців на досліджувану проблему, можемо стверджувати, що в кожній професії є свої цінності, які мають специфічні особливості професійної діяльності. Тому дуже суттєвої ролі набуває ще один

підхід до формування конкурентоспроможного вчителя – аксіологічний. Важливість даного підходу зумовлюється орієнтацією закладу вищої освіти на формування у майбутніх педагогів системи загальнолюдських і професійних цінностей, що визначають їхнє ставлення до світу, своєї діяльності, до самого себе як людини та професіонала.

Нова українська школа вимагає особистостей, які здатні адаптуватися до надзвичайно складних умов життєдіяльності, ринкової економіки, боротьби за вищий статус у суспільстві, систематично оволодівати новими компетентностями, долати перешкоди, досягаючи поставленої мети, реалізувати себе в різних видах діяльності. Безперечно, йдеться про конкурентоспроможну особистість.

Дослідниця Е. Хайрулліна розглядає конкурентоспроможність особистості як динамічну відкриту систему, що розвивається на основі особистісної програми самовизначення й саморозвитку, і можливість, що дає випускникові вищу ефективно адаптуватися у світі праці [8]. Вона приділяє увагу, перш за все, розвитку й саморозвитку ключових компетенцій студентів у контексті навчання їх майбутньої професійної діяльності.

У межах цих підходів цікавим видається позиція Л. Мігіної [5], яка, розглядаючи конкурентоспроможність особистості в психологічному аспекті, зважає на таку характеристику, як компетентність. Сьогодні необхідно бути не лише кваліфікованим фахівцем, а й, передусім, компетентним. Компетентний фахівець відрізняється від кваліфікованого тим, що не лише володіє певними знаннями, уміннями й навичками, необхідними для його плідної професійної діяльності, а й реалізує їх у своїй роботі, завжди саморозвивається й виходить за межі своєї дисципліни, вважає свою професію великою цінністю. Компетентність допомагає фахівцеві ефективно вирішувати різноманітні завдання, які стосуються його професійної діяльності.

Отже, на думку вчених, конкурентоспроможна особистість здатна швидко й безболісно адаптуватися до постійних змін суспільних умов, науково-технічного прогресу й нових видів діяльності та форм спілкування за умови збереження позитивного внутрішнього психоенергетичного потенціалу й гармонії [6].

Нам імпонує визначення феномена «конкурентоспроможність вчителя», дане Г. Аташуковою [2], яка трактує його як однією із вимог професіоналізму. Дослідниця вважає, що в конкурентоспроможності виявляються потенційні можливості досягнення успіху, які визначають адекватну індивідуальну поведінку в динамічній зміні умов діяльності, а отже, є соціально орієнтованою якістю особистості. Автором визначено такі ознаки конкурентоспроможності: інтелектуальний потенціал, самоактуалізацію, адекватну самооцінку, самоосвіту, комунікабельність, інтернальність, моральний імператив, здатність ухвалювати відповідальні рішення, ціннісно-орієнтовану адекватність, готовність до професійного самовизначення. Г. Аташукова пропонує комплекс форм виявлення й оцінювання розвитку конкурентоспроможності вчителя, які розмежовує відповідно до діяльності з особистісного самовдосконалення вчителя. Це здійснюється на основі такого: атестації вчителя, у межах якої відбувається оцінювання фахового зростання педагога як результат ознайомлення з презентацією його досвіду, представленого в різних формах (розробки нових концепцій викладання предмета та виховання, доповідей, участі у виставках, власного портфоліо тощо); проведення незалежного педагогічного аудиту з метою виявлення об'єктивної картини діяльності педагога, резервів його подальшої конкурентоспроможності відповідно до аналізу відвіданих уроків; консультації щодо вирішення реальних педагогічних ситуацій; відгуки колег, батьків (особливо рідних тих учнів, які навчаються вдома) [2].

Аналізуючи психолого-педагогічну літературу щодо проблеми дослідження, нами виокремлені аспекти педагогічної

діяльності, за сформованістю яких можна визначати рівень конкурентоспроможності сучасного вчителя початкової школи, а саме:

– педагогічний аспект – добір і реалізація вчителем різних форм, методів і засобів навчання для передачі змісту навчального матеріалу;

– психологічний аспект – педагог як особистість впливає на учасників освітньо-виховного процесу, враховуючи індивідуальні та вікові особливості учнів, створює мотиви свідомого ставлення до навчання;

– управлінський аспект – учитель має особливим чином планувати, організувати, контролювати і регулювати процес взаємодії з учнями у різних видах діяльності.

Таким чином, узагальнивши сказане вище, ми виділили чотири структурні компоненти конкурентоспроможності майбутніх педагогів: когнітивно-пізнавальний, мотиваційно-ціннісний, дієво-операційний.

Охарактеризуємо кожний із них.

Когнітивно-пізнавальний компонент спрямований на наявність психолого-педагогічних, методичних, спеціальних знань, необхідних для ефективного здійснення професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи, знання технологій та методик підвищення професійної майстерності, а також відображає рівень інтелектуального розвитку. Критеріями рівня сформованості когнітивно-пізнавального компонента є такі: сформовані професійні компетентності про професійний саморозвиток, самовдосконалення, самооцінювання, самоаналіз; стійкий рівень пізнавального інтересу; продуктивний когнітивний стиль поведінки, якісне виконання фахової педагогічної діяльності на основі отриманих знань або здатність використовувати знання в змінюваних умовах інформатизації освіти.

Основу мотиваційно-ціннісного показника складає сформованість у вчителя установки на позитивну конкуренцію в майбутній професійній сфері, яка виявляється у впевненості в особистісному потенціалі, готовності й прагнення до успіху, ціннісному відношенні до професійної діяльності – в мотивації до оцінювання власної конкурентоспроможності та успіху в школі.

Критеріями рівня сформованості мотиваційно-ціннісного компонента є: інтерес до педагогічної діяльності; високий рівень мотивації досягнення; спрямованість на мобільність, професійний саморозвиток, самовдосконалення, саморегуляцію та професійну рефлексію; наявність вольових якостей, зокрема, цілеспрямованості, наполегливості, самостійності, дисциплінованості, витримки та самокритичності у професійній діяльності.

Ефективність дієво-операційного компоненту залежить від активної взаємодії суб'єктів освітнього процесу, встановлення між ними суб'єкт-суб'єктних взаємин. Застосування сучасних діалогічних методів, прийомів, форм педагогічної взаємодії сприяє формуванню таких відносин. Критеріями рівня сформованості зазначеного компонента є: готовність до застосування набутих знань на практиці; високий рівень педагогічної майстерності; опанування професійними техніками і навичками; високий рівень професійної активності.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Таким чином, узагальнення теоретичних підходів дало підстави для висновку, що конкурентоспроможний вчитель початкової школи повинен володіти не тільки професійною компетентністю, інформаційними знаннями і вміннями, але бути здатним генерувати нові ідеї, якісно організувати інноваційну діяльність, володіти лідерськими якостями, прагнути до особистісного та професійного зростання, а також підвищувати свій соціальний статус.

Зокрема, перспективним напрямом нашого дослідження вважаємо розкрити наукові дослідження з проблеми формування вчителя початкової школи як конкурентоспроможного фахівця до інноваційної діяльності.

Список використаних джерел

1. Андреева Ю. В. Развитие конкурентоспособности студентов-журналистов / Ю.В. Андреева // Педагогика. - 2006. - № 5. - С. 67-70.
2. Аташуква Г. Р. Конкурентоспособность педагога как современное требование профессионализма учителя [Электронный ресурс] / Г. Р. Аташуква. – Режим доступа : <http://lib3.podelise.ru/docs/5470/index-166212.html>.
3. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 486 с.
4. Мезинов В. Н. Подготовка конкурентоспособного учителя в вузе. Текст.: монография / В.Н. Мезинов. — Елец: ЕГУ им. И.А. Бунина, 2007. — 166 с.
5. Митина Л. М. Психология профессионального развития учителя / Л. М. Митина. – М. : Флинт, 1998. – 200 с.
6. Савченко В. А. Управління розвитком персоналу / В. А. Савченко – К. : КНЕУ, 2002. – 351 с.
7. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М. : Ось-89, 1997. – 255 с.
8. Хайруллина Э. Р. Системная ориентация проектно-творческой деятельности на саморазвитие конкурентоспособности студентов-инженеров технологов / Э. Р. Хайруллина. – Казань : Центр инновац. технологий, 2007. – 345 с.

References

1. Andreeva Yu. V., 2006. Razvytye konkurentosposobnosti studentov-zhurnalystov [Development of the competitiveness of journalists student]. Pedagogy, 5, pp. 67-70.
2. Atashukova, H. R. Konkurentosposobnost' pedahoha kak sovremennoe trebovanye professyonalizma uchytelya [The competitiveness of the teacher as a modern requirement of teacher professionalism]. [online] Available at: <http://lib3.podelise.ru/docs/5470/index-166212.html>.
3. Kuz'mins'kiy, A. I. 2005. Pedahohika vyshchoyi shkoly [Pedagogy of high school]. Kiev: Knowledge.
4. Mezynov, V. N. 2007. Podgotovka konkurentosposobnogo uchytelya v vuze [Training a competitive teacher at the university]. Yelets: YSU named after I.A. Bunina.
5. Mytina, L. M. 1998. Psykholohyya professyonal'nogo razvytyya uchytelya [Psychology of teacher professional development]. Moscow: Flint.
6. Savchenko, V. A. 2002. Upravlinnya rozvytkom personalu [Staff Development Management]. Kyiv: KNEU.
7. Smyt, A. 1997. Yssledovanye o pryrode y prychnakh bohatsva narodov [Study on the nature and causes of the wealth of peoples]. Moscow: Axis-89.
8. Khayrullina, E. R. 2007. Systemnaya oryentatsyya proektno-tvorcheskoy deyatel'nosti na samorazvytye konkurentosposobnosti studentov-zhenerov tekhnolohov [Systematic orientation of design and creative activity towards the self-development of competitiveness of engineering students-technologists]. Kazan: Innovation Center technology.

В статье раскрыто содержание понятия «конкурентоспособный учитель». С учетом теоретических основ исследования определены структурные компоненты конкурентоспособности будущих педагогов когнитивно-познавательный, мотивационно ценностный, действенно-операционный и осуществлено их содержательное наполнение. Автор отмечает, что конкурентоспособный учитель начальной школы должен обладать не только профессиональной компетентностью, информационными знаниями и умениями, но быть способным генерировать новые идеи, качественно организовывать инновационную деятельность, владеть лидерскими качествами, стремиться к личностному и профессиональному росту, а также повышать свой социальный статус.

Ключевые слова: конкурентоспособность, конкуренция, конкурентоспособность, профессиональная компетентность, профессионализм, образовательный процесс, учитель начальной школы.

Ukraine's modern education is oriented towards European "dimensions". Due to this, socio-economic changes require a new education system. The dynamics of these changes contribute to the development of the labor market and the intensification of competition in it. The labor market objectively requires a person of comprehensive development, which would ensure the competitiveness of a specialist at the beginning of his professional activity, which guarantees his efficiency and self-realization. The purpose of the article is to theoretically substantiate the peculiarities of competitiveness of the modern elementary school teacher. The analysis of the essence of the basic concepts, taking into account the peculiarities of the teacher's competitiveness led to the definition of the key concept of the study. Competitiveness of elementary school teachers - is a multilevel integral personal education, characterized by a set of value orientations, personally and professionally significant qualities, basic knowledge, skills and skills and is designed for all spheres of life, including professional and pedagogical competitiveness in the field of professional activity for the purpose of creative self - realization in educational process of the ZZSO. Analyzing the psychological and pedagogical literature on the problem of research, we have identified aspects of pedagogical activity, the formation of which can determine the level of competitiveness of modern elementary school teachers, namely: pedagogical aspect - selection and implementation of different forms by the teacher, methods and means of training for the transfer of the content of the educational material; psychological aspect - the teacher as a person influences the participants of the educational process, taking into account the individual and age characteristics of students, creates motives of conscious attitude to learning; managerial aspect - the teacher must in particular plan, organize, control and regulate the process of interaction with students in different activities. The authors have identified the structural components of the competitiveness of future teachers cognitive-apprehension, motivational-value, effective-operational and their content filling. Summarizing the above, we emphasize that a competitive elementary school teacher must possess such qualities that meet the integration criteria: pedagogical skills; communicative art; possession of new pedagogical technologies; innovative pedagogical activity; creative search for new approaches to the education and upbringing of students.

Key words: competitiveness, competition, competitiveness, professional competence, professionalism, educational process, elementary school teacher.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>